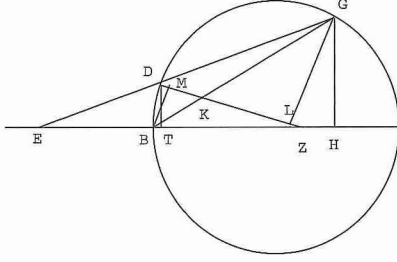

Ebû Saîd es-Siczî'nin en önemli çalışması *Risâle fi'ş-şekli'l-kattâ'*'dir. Eser iki yardımcı önermeyle (lemma) başlar ve daha sonra bunlara bağlı olarak on iki teorem verilir. Risâlede yer alan iki yardımcı önerme şöyledir:

Şekildeki bir GDB daresinin çapı E boyunca uzatılsın; bu durumda GD kirisinin E noktasında ve GB kirisinin K noktasında kesilmesiyle şu orantılar elde edilir:

$$1. \frac{\sin GB}{\sin DB} = \frac{GE}{ED}; 2. \frac{\sin GD}{\sin DB} = \frac{GK}{KB}$$

Eserleri. 1. *Risâle fi'ş-şekli'l-kattâ'* (Haydarâbâd 1368/1948). J. L. Berggren bu eserin bazı bölümlerini tercüme etmiş ve incelemiştir (bk. bibl.). 2. *Misâhatü'l-üker bi'l-üker* (nşr. Ali İshak Abdüllatif, *el-Mevrid*, XVI/2 [Bağdat 1987], s. 123-150). 3. *Berâhînu Kitâbi'l-Öklîdis fi'l-uşul*. Eser üzerine P. Crozet bir inceleme yapmıştır (bk. bibl.). 4. *Fi İhrâc hattîn müstakîm ilâ hattîn mu'tân min nokhattan mu'tât bi-tarîki't-tahîl ve't-terkîb ve vukû'î'n-nuqat ve ta'dîdihâ ve ihdâsî'z-zâviye*. Rüşdî Râsîd tarafından Fransızca tercümesiyle birlikte neşredilmiştir (*Archives internationales*, XXXVII [Paris 1987], s. 263-296). 5. *Kitâb fi teshîli's-sübül li's-tihrâci'l-eşkâli'l-hendesiyye* (nşr. Ahmed Selîm Saîdân, *Resâ'ilü İbn Sinân* içinde, Küveyt 1403/1983, s. 339-372). 6. *İstihrâcü'l-muvassâteyn ve kısmetü'z-zâviyeti'l-müstakîme bi-selâseti akşamîm mütesâviye* (nşr. Ahmed Selîm Saîdân, *Mecelletü'l-ma'hedi'l-mahtûât*, XXVIII/1 [Küveyt 1404/1984], s. 124-131). 7. *Havâşşü'l-a'midetü'l-vâkı'a mine'n-nokhattan mu'tât ile'l-müşelleşi'l-mütesâviyyi'l-adlâ'i'l-mu'tâ bi-tarîki't-tahîd*. J. P. Hogendijk eseri İngilizce tercümesiyle birlikte yayımlamıştır (*Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, XIII [Frankfurt 2000], s. 129-164). 8. *Kitâb fi'l-'amelî'l-müsebbâ' ve kısmetü'z-zâviyeti'l-müstakîmeti'l-hatteyn bi-selâseti akşamîm mütesâviyetin*. Carl Schoy tarafından Almanca'ya çevrilen bu eseri (*ISIS*, VIII [1926], s. 21-

40). J. P. Hogendijk İngilizce tercümesiyle birlikte neşretmiştir (*Archive for History of Exact Sciences*, XXX [Heidelberg 1984], s. 290-316).

Siczî'nin diğer bazı eserleri de şunlardır: *e'l-Medhal ilâ 'ilmi'l-hendese, Kitâbü'l-Mesâ'ili'l-muhtârât* (İbrâhim b. Sinân'ın *el-Mesâ'ilü'l-muhtârât*'ından bazı örnekler), *Risâle fi keyfiyyeti taşavvuri'l-hatteyn ellezeyn yakrubân ve lâ yeltekâyân, Risâle fi'l-havâşşî'l-kubbeti'z-zâ'ide ve'l-mükâfiye, Muqaddime fi'l-hendese, Risâle fi ihrâci'l-hu'tû't fi'd-devâ'iri'l-mevzû'a mine'n-nuqati'l-mu'tât, Fi İstihrâc hattîn müstakîm ile'l-hatteyni'l-müstakîmeyni'l-mefrûzâyn, İstidrâkû'ş-şek fi'ş-şekli'r-râbi' 'aşer mine'l-Mağâletü'ş-sâniye min Kitâbi'l-Uşul, Risâle fi'l-cevâb 'ani'l-mesâ'ili'lletî sü'ile 'anhâ fi ba'zi'l-eşkâli'l-me'hûze min Kitâbi'l-Me'hûzât li'l-Arşimîdis, Risâle fi cevâbi mes'eletin 'an Kitâbi Yûhannâ b. Yûsuf fi inkisâmî hattîn müstakîm bi-nısfeyn ve tebyîni haqa'i Yûhannâ fi zâlike, Kitâb fi'l-mahrû't ve'l-kürre ve'l-üstüvâne, Kitâb fi ihrâci hatteyn müstakîmeyn min nokhateyn mefrûzateyn yuhâtân bi-zâviyetin ve ihrâci selâseti hu'tû't min selâseti nuqat, Burhânü Kitâbi Abulûniyûs fi'd-devâ'iri'l-mütemasse, Kitâbü Terkibi'l-eflâk, Kitâbü'l-Me'ânî fi ahlakî'n-nücûm, Kitâbü Hulûli'l-kevâkibe'l-bürûce'l-isney 'aşer, Kitâbü'l-Medhal ilâ 'ilmi' ahlakî'n-nücûm, Kitâbü'l-'Amel bi's-şafihati'l-âfâkıyye, Kitâb fi kavânin mizâcâtü'l-usûrlâbi'ş-şimâli ma'a'l-cenûbi* (Bîrûnî tarafından *İstî'âbü'l-üvcûhi'l-mümkine fi şan'ati'l-usûrlâb* adlı eserinde kullanılmıştır; bu eserler ve diğer çalışmalarının bir listesiyle yazma kayıtları ve bazıları üzerine yapılan çalışmalar için bk. Sezgin, bibl.; Rosenfeld – İhsanoğlu, s. 110-114). Fuat Sezgin, Siczî'nin bir kısmı henüz üzerinde çalışılmamış on dört risâlesinin Süleymaniye Kütüphanesi'nde kayıtlı nüshasının (Reşid Efendi, nr. 1191) tıpkıbasımını J. P. Hogendijk'in yazdığı bir girişle birlikte neşretmiştir (*Mecmû'a min resâ'il hendesiyye*, Frankfurt am Main 2000).

BİBLİYOGRAFYA :

Sarton, *Introduction*, I, 646-655, 665; Sezgin, *GAS*, I, 246-247; V, 329-334; VI, 224-226; VII, 177-182, 333-334; Yvonne Dold-Samplonius, "al-Sijzi", *DSB*, XII, 431-432; P. Crozet, "al-Sijzi et les éléments d'Euclide", *Perspectives arabes et médievales sur la tradition scientifique et philosophique grecque* (ed. Ahmad Hasnawi v.dğr.), Leuven 1997, s. 61-77; a.mlf., "L'idée de dimension chez al-Sijzi", *Arabic Sciences and Philosophy*, III, Cambridge 1993, s. 251-286; B. A. Rosenfeld – Ekmeleddin İhsanoğlu, *Mathematicians, Astro-*

nomers and Other Scholars of Islamic Civilizations and Their Works (7th-19th c.), Istanbul 2003, s. 110-114; Adel Anboubâ, "Construction de l'heptagone régulier par les arabes au 4e siècle H.", *Journal for the History of the Arabic Science*, II, Aleppo 1978, s. 264-269; J. L. Berggren, "al-Sijzi on the Transversal Figure", a.e., V (1981), s. 23-36; B. A. Rosenfeld v.dğr., "The Geometric Algebra of as-Sijzi", *Istoriko-Matematicheskie Issledovaniia*, XXIX, Moskva 1985, s. 321-325, 349; Roshdi Rashed, "al-Sijzi et maimonide: Commentaire mathématique et philosophique de la proposition II-14 des coniques d'Apollonius", *Archives internationales d'histoire des sciences*, XXXVII, Paris 1987, s. 263-296; a.mlf., "al-Qūhî et al-Sijzi: Sur le compas parfait et le tracé continu des sections coniques", *Arabic Sciences and Philosophy*, XIII, Cambridge 2003, s. 9-43.

YAVUZ UNAT

SİCZİ, Ebû Ya'kûb

(bk. EBÛ YA'KÛB es-SİCİSTÂNÎ).

SİD

(السيد)

(ö. 1099)

Halk kahramanı İspanyol şövalyesi.

1040 yılı civarında Burgos'ta doğdu; Kastilya Krallığı'na hizmet veren soylu bir aileye mensuptur. Asıl adı Rodrigo (Ruy) Diaz de Vivar (Bivar) olup İspanyollar'ın El Cid şeklinde kullandıkları Arapça "efendi" anlamındaki es-Sid (< sîdîf / seyvid) lakabı ona müslümanlar tarafından verilmiştir; hıristiyanlar arasında ayrıca Campeador (yiğit, şampiyon) unvanıyla tanınır.

Sid'in çocukluk dönemine dair çok az bilgi bulunmaktadır. Kastilya sarayında, Prens Sancho ile aynı hocalardan ders alarak iyi bir eğitim gördü. Bilinen ilk askerî faaliyeti, 1063'te Aragon Kralı I. Ramiro'nun mağlûp edildiği Graus savaşında Kastilya Kralı I. Fernando ile Sarakusta ve çevresinde hüküm süren Hûdî emiri Ahmed el-Muktedir-Billâh'ın askerlerinden meydana gelen ordu içinde yer almasıdır. I. Fernando'nun ölümü üzerine Kastilya'nın yeni kralı II. Sancho'nun hizmetine girdi. Sancho'nun Aragon Krallığı ile yaptığı savaşlarda büyük yararlıklar gösterdi ve başkumandanlığa getirildi. Sancho, onun başarılı kumandanlığı sayesinde kardeşlerinin hâkimiyeti altındaki Leon, Galicia ve Toro'yu topraklarına kattı. Ancak Zamora'yı kuşattığı sırada kız kardeşi Urracca'nın askerleri tarafından öldürüldü (1072). Bu sırada Tuleytula'daki (Toledo) Zünnûni sarayında sürgünde bulunan kardeşi Alfonso Kastilya-

ya dönerek diğer kardeşlerinin muhalefetine rağmen tahta oturdu (VI. Alfonso). Asilzadelerin başını çektiği Kastilyalılar, kardeşinin öldürülmesine karışmadığına dair yemin etmedikçe VI. Alfonso'yu kral tanımayacaklarını söylediler; aralarında Sid de bulunuyordu. Alfonso onun bu davranışını unutmadi. Fakat başlangıçta desteğine ihtiyaç duyduğu için sert muamele yerine yeğeni Jimena'yla evlendirmek suretiyle yakınlaşmayı tercih etti (1074). Beş yıl sonra Alfonso, Sid'i Abbâdiler'in ödemekte olduğu yıllık haracı almak üzere İsbiliye'ye (Sevilla) gönderdi. Bir süre orada kaldıktan sonra geri döndüğünde onu aldığı haracın bir kısmını zimmetine geçirdiği suçlamasıyla Kastilya'dan sürdü.

Sid, sürgün kararı üzerine beraberindeki 300 adamıyla birlikte ücretli asker olarak Sarakusta ve civarında hüküm süren Hüdiler'in (Benû Hûd) hizmetine girdi; özellikle Yûsuf el-Mü'temen zamanında başkumandanlığa getirildi ve emîrin sözüne en fazla değer verdiği kişi haline geldi. Mü'temen'in yerini alan oğlu Ahmed el-Müstaîn-Billâh döneminde de nüfuz ve itibarını korudu. Onun, Lâride (Lerida) ve Turtuşa (Tortosa) Emîri Münzir b. Ahmed'in Belensiye'yi (Valencia) sıkıştırması karşısında yardım isteyen şehrin emîri Yahyâ el-Kâdir'in çağrısı üzerine Müstaîn'le birlikte harekete geçtiği sırada Müstaîn'in Sid ile Belensiye'nin kendisine, ganimetlerin Sid'e ait olmasına dair gizli bir anlaşma yaptığı bilinmektedir. Bu anlaşmadan haberdar olan Kâdir, Sid ile temas kurdu ve bol miktarda para ve hediye vaadinde bulunarak onun Müstaîn'in şehri işgal planına karşı çıkmasını sağladı. Sid, şahsî gücünü ve nüfuzunu arttırmak için müslüman emîrler arasındaki çatışmaların ortaya çıkardığı imkânları gayet iyi değerlendirdi; bu arada Kâdir'le kurduğu gizli bağlantının bir benzerini Müstaîn'in hasmı olan kardeşi Münzir'le de yaptı. Diğer taraftan kendisini Kastilya'dan süren VI. Alfonso'ya yaklaşarak ondan tâbiyetindeki müslüman hükümdarların topraklarını istilâ etmesi hususunda izin aldı. Daha sonra da Kastilya Krallığı adına sırasıyla Şentemeriye (Santáver), Murbaytar (Murviedro), el-Bunt (Alpuente) şehirlerini haraca bağladı. Ancak Sid'in Alfonso ile olan ilişkileri, gerek kontrolsüz bir şekilde güçlenmesi gerekse Kastilyalılar'ın Murâbîtlar'a karşı 481'de (1088) Lit'te (Aledo) giriştikleri savaşa vaktinde destek sağlamaması yüzünden bir defa daha bozuldu. Kral, Sid'in davranışlarını ihanet sayıp hükmettiği bütün kaleleri elinden aldığı gibi eşini ve çocukla-

rını da hapse attırdı. Alfonso'nun tutumunu Sid'i yeniden Hûdî Emîri Müstaîn'e yaklaştırdı ve onun davetiyle Murâbîtlar'ın Doğu Endülüs'te güçlenmesini önlemek için Hüdiler'in Navarra (Neberre) ve Aragon kralıklarıyla birlikte oluşturduğu ortak cepheye Sid de katıldı. Aynı günlerde VI. Alfonso'nun yaptıklarına karşılık Kastilya topraklarında talan ve yağma hareketlerine girişti. Bunun üzerine Alfonso, eski katı tutumundan vazgeçerek onu affettiğini ve istediği zaman Kastilya topraklarına dönebileceğini bildirdi.

485 (1092) yılında Belensiye halkı, Murâbîtlar'ın desteğini alan Kadî İbn Cehhâf'ın öncülüğünde Sid'in himayesindeki Yahyâ el-Kâdir'e karşı ayaklandı. Emîr öldürüldü ve yüklü miktardaki şahsî servetine İbn Cehhâf tarafından el konuldu; Kâdir'in adamları ise Sid'e katıldı. Sid önce, haraç ödenmesi şartıyla şehrin yönetiminin İbn Cehhâf'ın elinde kalmasına razı olacağını söyleyerek onunla Murâbîtlar'ın arasındaki ittifakın bozulmasını sağladı, sonra da şehri kuşattı. Yirmi ay süren kuşatmanın ardından açlık ve salgın hastalıklara bağlı kitlesel ölümlere mâruz kalan halk en sonunda İbn Cehhâf'ı şehri teslim etmek zorunda bıraktı. Sid şehri yıkarak harabeye çevirdi, böylece Âmirîler hânedanına son verdi. Kâdir'in hazinesini istediği İbn Cehhâf'ın hazinenin bir kısmını sakladığını anlayınca onu şehir meydanında diri diri yaktırdı; ayrıca eşraftan başka kişilerin de yakıldığı rivayet edilmektedir. Sid'in Belensiye'yi ele geçirmesinin ardından şehri geri almaya yönelik Murâbît kuşatması başladı. Bu sırada Sid, hayattaki tek oğlunun Tuleytula yakınlarında Murâbîtlar'la giriştiği bir savaşta ölmesi üzerine duyduğu üzüntüden kaynaklanan bir rahatsızlık sonucu 1099 Haziranında öldü. Şehrin idaresini üstlenen eşi Jimena kuşatmaya iki yıl dayanmakla birlikte nihayet şehirden ayrılmak zorunda kaldı ve giderken beraberinde götürdüğü Sid'in kemiklerini Burgos yakınlarındaki San Pedro de Cardena Manastırı'nın hazinesine gömdürdü.

Her ne kadar kaynaklar, Sid'i hem hırslıyanlara hem müslümanlara karşı aynı sertlikle savaşan, camiler kadar kiliseleri de yıkmaktan çekinmeyen kendi başına buyruk bir maceracı ve yağmacı olarak tasvir ederse de XII. yüzyıldan itibaren onun adı etrafında gelişen birçok efsane, menkıbe ve destanla, XVII. yüzyıldan itibaren kaleme alınan tiyatro eserleriyle tarihî şahsiyeti büyük ölçüde kurgusal bir kişiliğe dönüştürülmüş, bu arada yıllarca müslüman hükümdarların yanında paralı askerlik yap-

ması, krallara da emîrlere de hizmet ederken daima şahsî menfaatlerini ön planda tutması gibi yanlarına hiç yer verilmemiştir. Sid etrafında oluşan edebî eserler arasında 3700 mısralık *Poema del Cid*, XVII. yüzyılın meşhur şair ve drama yazarı Guiller de Castro'nun başeseri *Las Mocedades del Cid* ve Pierre Corneille'in parlak trajedisi *Le Cid* zikredilebilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Bessâm eş-Senterîni, *eş-Zahîre*, III/1, s. 92 vd.; İbnü'l-Kerdebûs, *Târîhu'l-Endelûs* (nşr. Ahmed Muhtâr el-Abbâdî), Madrid 1971, s. 99 vd.; İbnü'l-Ebbâr, *el-Hulle'tü's-siyerâ*? (nşr. Hüseyin Münis), Kahire 1963, II, 19, 114, 125-127, 167-168, 225; Makkârî, *Nefhu't-îtib*, IV, 21, 455; R. Dozy, *Le Cid*, Leyde 1860; R. Menéndez Pidal, *El Cid en la historia*, Madrid 1921; a.mlf., *La España del Cid*, Madrid 1967; J. M. Gárate Córdoba, *Las huellas del Cid*, Burgos 1953; S. Clissold, *In Search of the Cid*, London 1965; C. Bandera Gómez, *El poema de mio Cid: Poesia, historia, mito*, Madrid 1969; M. Abdullah İnân, *Düvelü't-tavâ'if*, Kahire 1969, s. 231-252; J. Horrent, *Historia y poesia en torno al "Canta del Cid"*, Barcelona 1973; A. Ubieta Arteta, *El "Cantar de mio Cid" y algunos problemas históricos*, Valencia 1973; C. Smith, *The Making of the Poema de mio Cid*, Cambridge-New York 1983; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings: Politics an Society in Islamic Spain 1002-1086*, Princeton 1985, s. 262-263; J. Duggan, *The Cantar de mio Cid*, Cambridge 1989; R. A. Fletcher, *The Quest for El Cid*, London 1989; Nil Ünsal, *Cid Destanındaki Temel Kavramlar* (doktora tezi, 1993), AĐ Sosyal Bilimler Enstitüsü; E. Lévi-Provençal, "Le Cid de l'histoire", *RH*, CLXXX (1937), s. 58-74; a.mlf., "La toma de Valencia por el Cid segun las fuentes musulmanas", *al-Andalus*, XIII, Madrid 1948, s. 97-156; a.mlf. - R. Hitchcock, "al-Sid", *El²* (İng.), IX, 533-534; A. Huici Miranda, "El Cadi de Valencia Ibn Şahhâf quemado vivo por el Cid", *Revista del Instituto Egipcio de estudios Islámicos en Madrid*, XI-XII, Madrid 1963-64, s. 14-67.

MEHMET ÖZDEMİR

SİDÂNE

(bk. HİCÂBE).

SİDÎ HALİL

(bk. CÜNDİ).

SİDÎ MAHREZ CAMİİ

Tunus'ta plan şeması ve çinileriyle klasik Osmanlı mimarisini temsil eden cami.

Eski şehrin (Medine) kuzeyinde çarşıların yoğun olduğu bir bölgede Zeheb ve Karmatu sokakları ile çevrilen geniş alanda inşa edilmiştir. Buradaki küçük bir mes-